



Pozbawienie wolności kobiet

*Wyciąg z Dziesiątego Sprawozdania Ogólnego,
opublikowany w 2000*

Uwagi wstępne

21. W niektórych swoich poprzednich sprawozdaniach Komitet przedstawił kryteria, jakimi kieruje się wizytując różne miejsca pozbawienia wolności, włącznie z posterunkami policji, zakładami karnymi, ośrodkami dla nielegalnych imigrantów, ośrodkami psychiatrycznymi oraz ośrodkami detencyjnymi dla nieletnich.

Rzecz jasna, Komitet stosuje wspomniane wyżej kryteria zarówno w stosunku do kobiet, jak i do mężczyzn, którzy są pozbawieni wolności. Jednakże we wszystkich Państwach Członkowskich Rady Europy kobiety reprezentują stosunkowo niewielki odsetek osób pozbawionych wolności. Może to sprawić, że dla wielu Państw zapewnianie osobnych miejsc dla kobiet pozbawionych wolności jest bardzo kosztowne, co powoduje, że ośrodków pozbawienia wolności dla kobiet jest bardzo niewiele (niekiedy z dala od domów i dzieci), a znajdujące się w nich pomieszczenia były zaprojektowane dla osadzonych płci męskiej i przez nich zamieszkiwane. W tych okolicznościach konieczna jest szczególna staranność w celu zapewnienia, że kobiety pozbawione wolności przebywają w bezpiecznym i schludnym otoczeniu.

Aby podkreślić znaczenie zapobiegania złemu traktowaniu kobiet pozbawionych wolności, Komitet zdecydował się przeznaczyć niniejszy rozdział swojego Dziesiątego Sprawozdania Ogólnego pewnym specyficznym kwestiom związanym z tym zagadnieniem. W ten sposób Komitet ma nadzieję przekazać władzom krajowym w sposób jasny swoje poglądy dotyczące sposobu, w jaki powinno się traktować kobiety pozbawione wolności. Podobnie jak w poprzednich latach, **Komitet przywita z zadowoleniem komentarze odnoszące się do tej części Sprawozdania Ogólnego.**

22. Na początku należy podkreślić, że uwagi Komitetu co do kwestii poruszanych w niniejszym rozdziale stosują się bez względu na charakter miejsca pozbawienia wolności. Tym niemniej, z doświadczenia Komitetu wynika, że ryzyko dla fizycznej i/lub psychologicznej integralności kobiet pozbawionych wolności może być większe w okresie następującym bezpośrednio po aresztowaniu. Dlatego należy zwrócić szczególną uwagę na to, aby zapewnić poszanowanie kryteriów przytoczonych w następujących punktach właśnie w tym okresie.

Komitet pragnie także podkreślić, że jakiegokolwiek standardy rozwijające się w tym obszarze należy uważać za uzupełnienie standardów wyrażonych w innych instrumentach międzynarodowych, włącznie z Europejską Konwencją Praw Człowieka, Konwencją Praw Dziecka ONZ, Konwencją Narodów Zjednoczonych w Sprawie Eliminacji Wszelkich Form Dyskryminacji

Kobiet oraz Zbiorem Zasad Narodów Zjednoczonych w sprawie Ochrony Osób Poddanych Wszelkim Formom Detencji lub Uwięzienia.

Zróznicowanie personelu pod względem płci

23. Jak już Komitet podkreślał w swoim Dziewiątym Sprawozdaniu Ogólnym, zróznicowanie personelu pod względem płci jest istotną gwarancją przeciwko złemu traktowaniu w miejscach pozbawienia wolności. Obecność personelu zarówno płci męskiej, jak i żeńskiej może mieć korzystny wpływ tak w sensie etosu opiekuńczego, jak i w sprzyjaniu poczuciu normalności w miejscu pozbawienia wolności.

Zróznicowanie personelu pod względem płci pozwala także na właściwe rozlokowanie personelu przy wykonywaniu zadań drażliwych, takich jak przeszukania. W tym względzie Komitet pragnie podkreślić, że osoby pozbawione wolności – niezależnie od wieku – powinny być przeszukiwane jedynie przez personel tej samej płci, a ponadto każde przeszukiwanie, które wymaga rozebrania się osoby przeszukiwanej, powinno być wykonywane poza zasięgiem wzroku personelu dozorującego płci przeciwnej.

Oddzielne pomieszczenia dla kobiet pozbawionych wolności

24. Obowiązek opieki nad osobami pozbawionymi wolności spoczywający na Państwie, obejmuje odpowiedzialność za ich ochronę przed osobami, które mogą wyrządzić im krzywdę. Komitet spotykał się niekiedy z zarzutami kobiet dotyczącymi nadużyć ze strony innych kobiet. Jednakże częściej zdarzają się zarzuty złego traktowania kobiet pozbawionych wolności przez mężczyzn (a w szczególności dokuczania na tle seksualnym, włącznie ze używaniem słownictwa budzącego skojarzenia seksualne), zwłaszcza gdy Państwo nie zapewnia kobietom pozbawionym wolności oddzielonych pomieszczeń wraz z personelem dozorującym, który składa się w przeważającej części z kobiet.

Co do zasady, kobiety pozbawione wolności powinny przebywać w pomieszczeniach oddzielonych fizycznie od pomieszczeń zajmowanych przez mężczyzn osadzonych w tym samym ośrodku. Ponadto niektóre Państwa zaczęły aranżować wspólne osadzanie par (w których każde z partnerów jest pozbawione wolności), a także odchodzić od zasady jednopłciowości w zakładach karnych. Komitet wita z zadowoleniem te postępowe działania, pod warunkiem, że zainteresowani osadzeni godzą się na nie, a ponadto są starannie wybrani i właściwie nadzorowani.

Równy dostęp do zajęć

25. Kobiety pozbawione wolności powinny korzystać z zajęć (praca, szkolenie, nauka, sport, itp.) na tych samych zasadach, co mężczyźni. Jak już Komitet wspominał w swoim ostatnim Sprawozdaniu Ogólnym, delegacje Komitetu spotykały się ze zjawiskiem polegającym na organizowaniu osadzonym kobietom zajęć, które uznano dla nich za „właściwe” (takich jak szycie albo rzemiosło), podczas gdy osadzeni mężczyźni mieli możliwość korzystania ze szkoleń o charakterze bardziej zawodowym.

Zdaniem Komitetu, takie dyskryminacyjne podejście służy jedynie utrwalaniu przestarzałych stereotypów co do społecznej roli kobiet. Poza tym, w zależności od okoliczności, odmawianie kobietom równego dostępu do programów zajęciowych może kwalifikować się jako poniżające traktowanie.

Opieka przed- i poporodowa

26. Należy dołożyć starań, aby spełnić specyficzne potrzeby dietetyczne kobiet w ciąży, którym powinno się zapewnić dietę wysokoproteinową, bogatą w świeże owoce i warzywa.

27. Oczywiście jest, że dzieci nie powinny rodzić się w zakładzie karnym, a zwyczajową praktyką w Państwach Członkowskich Rady Europy jest przewożenie ciężarnych kobiet – we właściwym momencie – do szpitala.

W każdym razie, od czasu do czasu Komitet spotyka się z przykładami krępowania lub innego ograniczania ruchów kobiet ciężarnych poprzez przymocowanie do łóżka lub innych mebli w czasie badania ginekologicznego i/lub porodu. Tego rodzaju podejście jest całkowicie nie do zaakceptowania i rzecz jasna może być zakwalifikowane jako niehumanitarne i poniżające traktowanie. Można i powinno się poszukiwać innych środków bezpieczeństwa.

28. Wiele kobiet w zakładzie karnym jest głównymi opiekunami swoich dzieci lub innych osób, których dobro może doznać znacznego uszczerbku z racji pozbawienia wolności ich opiekunek¹.

Jedną ze szczególnie problematycznych kwestii w tym zakresie jest to, czy i na jak długo powinno się umożliwić noworodkom i niemowlętom przebywanie w zakładzie karnym razem z ich matkami. Nie jest łatwo odpowiedzieć na to pytanie, zważywszy że – z jednej strony – zakłady karne z pewnością nie zapewniają właściwego otoczenia noworodkom i niemowlętom, natomiast – z drugiej strony – przymusowe oddzielanie matek od niemowląt jest wysoce niepożądane.

29. Zdaniem Komitetu, nadrzędną zasadą we wszystkich przypadkach musi być dobro dziecka. Oznacza to w szczególności, że wszelka opieka przed- i poporodowa w zakładzie karnym powinna być równoważna z opieką zapewnianą na zewnątrz zakładu karnego. Jeśli noworodki i niemowlęta przebywają w zakładzie karnym, ich pobyt powinien być nadzorowany przez specjalistów zajmujących się pracą socjalną i rozwojem dziecka. Celem jest stworzenie otoczenia skupionego na dziecku, bez widocznych oznak uwięzienia, takich jak widoku mundurów czy dźwięku brzęczących kluczy.

Należy także zadbać o to, aby u dziecka przebywającego w zakładzie karnym rozwijały się normalnie zdolności ruchowe i poznawcze. W szczególności, dzieci powinny mieć odpowiednie miejsca do zabaw i ćwiczeń na terenie zakładu karnego oraz – jeśli to możliwe – możliwość opuszczania ośrodka i doświadczania zwykłego życia poza jego murami.

Kształtowanie umysłu dziecka przez członków rodziny poza terenem zakładu karnego może pomóc w zapewnieniu, aby ciężar wychowania dziecka był rozłożony (np. spoczywał także na ojcu dziecka). Jeśli nie jest to możliwe, należy rozważyć zapewnienie dostępu do żłobka lub podobnej instytucji. Tego typu ułatwienia mogą pomóc kobietom pozbawionym wolności w podejmowaniu pracy i innych czynności na terenie zakładu karnego w większym stopniu, niż byłoby to możliwe bez tych ułatwień.

¹ Por. także rekomendację 1469 (2000) Zgromadzenia Parlamentarnego Rady Europy w Sprawie Matek i Dzieci w Zakładzie Karnym.

Kwestie związane z higieną i zdrowiem

30. Komitet pragnie także zwrócić uwagę na pewne kwestie związane z higieną i zdrowiem, w zakresie których potrzeby kobiet pozbawionych wolności różnią się znacznie od potrzeb mężczyzn.

31. Należy w odpowiedni sposób zadbać o specyficzne potrzeby **higieniczne** kobiet. Szczególne znaczenie ma stały dostęp do zaplecza sanitarnego, możliwość odpowiedniego zadysponowania poplamionymi krwią elementami odzieży, jak również dostarczanie artykułów higieny osobistej, takich jak podpaski i tampony. Niezapewnienie dostępu do takich podstawowych środków może samo w sobie oznaczać poniżające traktowanie.

32. Jest także niezbędne, aby opieka medyczna nad osobami pozbawionymi wolności miała standard równoważny z opieką dostępną dla pacjentów w środowisku zewnętrznym.

Jeśli chodzi o kobiety pozbawione wolności, poszanowanie zasady równoważności opieki medycznej wymaga, aby zajmowali się nią lekarze i pielęgniarki, którzy przeszli odpowiednie przeszkolenie w zakresie kwestii związanych ze zdrowiem kobiet, włącznie z ginekologią.

Ponadto kobietom pozbawionym wolności powinno się także zapewnić badania w ramach profilaktyki zdrowotnej, takie jak badanie piersi i szyjki macicy pod kątem nowotworowym, w stopniu odpowiadającym poziomowi profilaktyki poza zakładem karnym.

Równoważność opieki wymaga także, aby prawo kobiety do integralności cielesnej było respektowane w miejscu pozbawienia wolności, tak samo jak w środowisku zewnętrznym. W związku z tym, jeśli tzw. pigułka „następnego dnia” i/lub inne formy przerywania ciąży w późniejszych etapach ciąży są dostępne dla kobiet na wolności, powinny być także dostępne na tych samych warunkach dla kobiet pozbawionych wolności

33. Co do zasady, osadzeni, którzy rozpoczęli leczenie przed umieszczeniem w zakładzie karnym, powinni mieć możliwość jego kontynuacji w czasie detencji. W tym kontekście należy dołożyć starań, aby zapewnić odpowiednią dostępność specjalistycznych leków dla kobiet w miejscach pozbawienia wolności.

Jeśli chodzi w szczególności o pigułki antykoncepcyjne, należy przypomnieć, że mogą być one przepisywane ze względów medycznych, innych niż zapobieganie ciąży (np. w celu ulżenia przy bolesnych menstruacjach). Fakt znacznego zmniejszenia prawdopodobieństwa zajścia w ciążę przez kobietę w czasie pozbawienia jej wolności nie jest wystarczającym powodem, aby wstrzymać przyjmowanie takich leków.